

Ромската жена – пространства и граници в живота ѝ
Монография
Д-р Евгения Иванова – автор, 2008
Велчо Кръстев – автор, 2008-05-24
Българска, първо издание

Монографичното изследване на д-р Евгения Иванова и Велчо Кръстев „Ромската жена – пространства и граници в живота ѝ“ бе представено на 13 май в Етнографския институт с музей от Елена Марушиакова. Книгата ни е резултат от близо петгодишен труд в събиране и обработка на материали от турско

време та до днес – каза авторката Евгения Колева.

- Може би осем, а не пет години работим над тази книга – поправи я Велчо Кръстев. - И за всичко това дължим благодарност на отворените врати на нашите приятели – ромските семейства.

Момичетата на лингурари, хорохоя, фичери се задомяват към 12-13-14 си година с момчета с една-две години по-големи от тях. „Тракийските“ калайджии и лахо чакат обикновено 16-17 г. или пълнолетието, демирджийските момичета се женят на 18-20 г.

Подминалите тази възраст (макар и много рядко да се срещат) се смятат за стари моми („пурани мома“) и ергени („пурано“) и „никой не ги иска“. Те са подложени на подигравки и съмнение от останалите, вече задоми членове на общността, че „нещо не са наред“.

Докато циганските/ромските момичетата от групите, живеещи в българските земи, се женят далеч преди навършване на пълнолетие, „то в Сърбия при джамбазите има друг обичай. Женят синовете си на 7-10 години, а момичетата са на същата възраст или по-стари - 10-15 до 25 години. Те казват, че жената трябва да печели за съпруга си през целия си живот... За да предпазят по-големите снахи да избягат от малките младоженци, бащата на момчето или някой друг по-възрастен мъж в семейството има незаконни полови отношения с булката. Причините, обяснени от самите цигани за тези женитби, са различни; вземат я, за да печели хляба на съпруга си; женят момчетата рано, за да имат внуци колкото си може по-рано, така че те да могат да отгледат децата докато са млади. В разговорите за децата, те имат предвид момчетата... В други райони казват, че колкото повече жени имат в къщата, тя толкова по-добре се развива, защото циганските жени работят - просят, предсказват бъдещето, гадаят на карти, крадат“ (Petrovic 1935: 109).

Циганите/ромите си имат свое обяснение за ранната женитбена възраст - традиция, запазена и спазвана от столетия. „Пламенната циганска любов е чиста измислица - пише Джинси Петуленгро в книгата си „Цигански живот“. Циганката се омъжва рано защото знае, че е по-лесно да се ражда на 17, отколкото на 37. Циганката е сяло привързана към мъжа си. Тя се жени за три неща - да ражда много деца, да бъде другарка на мъжа си и да му помага в работата“ (ЦИИА 526-к, 1, 1033).

Самите членове на етноса споделят: „Когато момичето е по-малко, по-лесно свиква с „тертипа“ на свекървата, с новата къща, с новия ред. Трябва да свикне каквото каже свекървата, мъжът ѝ. Да уважава родата на съпруга. Когато е малко, това става по-лесно“ (м., р. 1957 г., фичер). Ако момчето не се ожени по-рано, докато още не е захитряло, то може да тръгне по кри-

вия път, да не слуша баща си и майка си.

Друга, не по-маловажна причина, е и специфичното сексуално възпитание /„текерас“/ на циганските/ромските деца. „Естествена среда на полово образование е общността. В общуването си с близки роднини, приятели, приятелки се преодолява срама и се получава обмен на сексуална информация и опит“ (Кючуков 2006: 14).

И за тях с пълна сила важи наблюдението на сръбския циганолог Александър Петровиц, направено в средата на 30-те год. на XX век „... Главна причина за ранните сватби е това, че младите имат много силна, буйна кръв, която кара родителите им да ги женят рано. Сексуалният живот е събуден много рано в циганските деца не защото имат силна кръв, а поради техния начин на сексуално възпитание. Поради това, че живеят всички на едно място, циганчетата имат много ранна представа за сексуалния живот. Техните желания се събуждат и от традиционните песни, от разговорите между възрастните. Като резултат от това, след като достигнат пубертета, те са готови за сексуален живот“ (Petrovic 1935: 110). И в тази обстановка единственият сигурен начин да се запази „честта“ на момичето /„дели калък“/ е да бъде омъжено колкото може по-рано. Едно от най-тежките проклетия на циганите/ромите за момиче е: „Да гаде Господ булка да не я видят!“ („Те дел о Девел бори те на дикхен ла“) (Студии романи 1995: 135).

Традицията осигурява правото на избор на семейството на момчето и най-вече на неговите родители. Те решават дали е дошло време да го задомят. Всички гледат се сродят с почитано, уважавано, имотно семейство, „да са много хубави хора“ /„бут калаче“/. „За да се съгласят двата рода младите да се съберат, се гледат и родовете, но и такива качества, като тя да е девствена, примерна, скромна, да не е ходила много преди това...“ (ж., р. 1980 г., йерлии) (Цит. по Ромската жена 2003: 199). При фичерите от Старозагорско родата се намесва в избора след като младите вече са се харесали, а възрастните правят проучване на джинса.

В отделни случаи майката може косвено да предопредели избора на момчето си, ако е харесала някоя мома и го насочи към нея. „Съпругата ми я избра майка ми. Сериозно ви казвам. Хареса си я. Аз я видях само за две минути. Бях на една кръчка, върнах се, майка ми вика: „Има забавя в училището“, аз отидох. Майка ми казва: „Виж момичето там“. Аз бях на 20, а тя на 17 години“ (м., р. 1957 г.) (цит.

Ромската жена – пространства и граници в живота ѝ

по Просто начин на живот 2004: 46). Седемнадесет годишно момиче от „градецките“ цигани (женена от две години и бременна с второ дете - 2006 г. - б.а.) споделя: „Майка каза: „Ще те откраднат, по-добре да те дадем на хубаво място.“ И ме ожени за момче от нашето село, познаваме се, но преди сватбата не сме се харесвали“.

„Нашите хора се женят така, без обич, без дори да се познават. То това си е забито в съзнанието на хората, че тя, обича, идва после. Тя, иска, не иска, трябва да го забочи. Но трябва да си седи до него (ж., р. 1980 г., йерлии) (Цит. по Ромската жена 2003: 199).

Във всички цигански/ромски групи има изградена представа за желаната съпруга на сина. Много от качествата са унифицирани - снахата трябва да е честна, работлива и хубава. Предпочитана е тази, която е „смирена, не се кара, знае да слуша, да шета, да готви, да гледа деца, не е ходила е момчета“ (фичери, хорохоя); „красива, умна, послушна, работна“ („тракийски“ калайджии, йерлии). И докато при лингурарите се цени най-много трудолюбивата жена, за грастарите е важен произходът ѝ. „Хитра, послушна, упорита, трудолюбива - да си гледа къщата. Най-важно булката да е умна, да не клюкарства. Свекървата още с пристигането на снахата я предупреждава, че не иска клюки и да чува нещо от семейството извън къщи“ (м., р. 1946 г., грастари). За гребенарите от Североизточна България в началото на XX век е важно момичето „да е необикновено способно в хващането на кокошки“ (Макфий 2007: 77), а за циганите от Сърбия желано да влезе в тяхното семейство е момиче, показало заложби да проси (Petrovic 1935: 27).

Физическата красота /„шукарипе“/ е другото особено ценено качество... „Да е бяла... Да не е слаба много... Абе най-търсим при нас да е бяла - черната, колкото и да се маже*, пак ѝ личи“ (м., 1956 г., „тракийски“ калайджии). От друга страна социалната представа за красива жена при циганите/ромите е по-специфична от тази на макрообществото - акцентира се на доброто здраве като гаранция за работоспособност и плодовитост.

Изборът на родителите при циганските/ромските групи, най-често двамата, по-рядко само бащата (лингурари, кардарашии) или само майката (хорохоя) е задължителен за младите. Така чрез отнемане правото на лично мнение на циганската/ромската девойка се ограничава и нейната свобода. Обикновено момиче се търси в близките населени места (в миналото - в катуната), където живеят представителите на групата, но ако няма подходящо, се отива и по-далеч.

През последните 30-40 години по време на традиционните годишни срещи на „тракийските“ калайджии (най-голямата, от които е на Тодоровден в Стара Загора) младите имат възможност да се видят и харесат. Ако се искат, още тук си дават „нишани“ - кърпа, пръстенче или друг дребен личен предмет. След това доверяват своето желание на родителите си и сватовите се спазват относно новото семейство. Ако младите не се искат, оставят на родителите да откажат. В други случаи договорките стават между самите родите-

лите: „Аз теб те познавам от малка, знам те откъде си, чия си гъщеря, имаш син хубав, имам гъщеря. Като обещавам и като приятелка те питам, а бе, вместо да си дам гъщерята, ела да ти я дам на теб, защото знам, че с теб по-добре ще живее, ти ако си съгласна, запознаваме си децата и се сватосваме!“ (ж., р. 1960 г.) (Цит. по Пампоров 2006: 145).

Кардарашите, след като харесат девойка за снаха, разпитват за родителите и тяхното материално състояние, разучават роднините, осведомяват се какво е и самото момиче. Чак след това казват на сина си и го питат дали иска точно нея за жена. Ако той не е съгласен - не го насилват.

Следата при демирджииите се извършва в присъствието на младите - много често те се срещат там за първи път. При хорохоя „младите дори да не се искат, възрастните им налагат да се съберат“. Те не могат да се противопоставят на родителите си „нали те с а ме хранили и гледали“ (ж., р. 1930 г.). В Чирпан когато избера родителите на момичето, то отива при него (Пампоров 2006: 146).

По правило в циганската/ромската общност не бива да се преженва по-малък брат или сестра. За това от ново се грижат родителите, които, търсейки брачни партньори на младите, спазват правилото „всяко по реда си“. Изключенията са когато някое от по-малките момичета е откраднато от бъдещия си съпруг. Според традиционните цигански/ромски вярвания близки роднини не е добре да създават семейство. „Има един рог в махалата (Чирпан - б.а.), които женят братови деца. Но иначе дори и трети братовчеди не се женят, знае ли се че са род - не може“ (Пампоров 2006: 192). За буревджииите от Варненско женитбата между роднини не само че не е практика, а се

възприема като голям грях и позор (Атанасов-Кабули 2004: 122). Казват, че такова семейство няма да трае дълго, ще се родят недъгави деца.

Според проучвания от началото на XXI век обаче 60% от браковете при „тракийските“ калайджии, 45% при кардарашите и 28% при копанарите са кръвно-родствени (Томова 2005: 174). При тракийските калайджии често се женят втори братовчеди, за които се счита, че нямат силна роднинска връзка. В групата на кардарашите не е забранено и се приема за нормално да се съберат дори първи братовчеди. За тях останалите цигани/ромии казват: „При тях любов не съществува - женят се за пари, без да се харесват. Те се радват, когато се роди момиче“.

Обясненията са: „чуждите не ги познаваме, искаме близки да са... богатството трябва да остане в рода“ (м., р. 1949 г.). Много важно е да се избере „момиче от техните“, да е истинска циганка /„ромни циганяке“/, която винаги знае как да посрещне и изпрати гости, да направи „кардаришко“ кафе. При добре запазените цигански/ромски групи бракът се реализира чрез „продаване на момичетата“ - традиция, известна като „правото на бащата“ /„Баба-хакъ“/.

Б.Р. Представеният текст е буквално копие от страниците на книгата „Ромската жена – пространства и граници в живота ѝ“ (18-24).